

Trastsångarens ungfågelrörelser

Martin Stervander

När fågelungarna lämnar boet börjar en ny period i deras liv, som vi inte känner så bra. Vilken strategi är då den bästa för att överleva och förbereda för höstflyttningen? Teorierna om detta har varit många men nu tillåter tekniken att frågan verkligen studeras i detalj. Här presenteras ett projekt om radiopejling av ungfågelrörelser och några preliminära resultat visar att ungfågarna tar det mycket försiktigt i början. Projektet fortsätter 1999.

Introduktion

Många fågelarters livscyklar har med åren blivit relativt väl kartlagda. Tack vare ringmärkning och fältstudier känner man till häcknings-, flyttnings- och övervintningsstrategierna hos de flesta arter. En period som emellertid fortfarande i stor utsträckning är hölj i dunkel, är tiden från att ungarna lämnar boet tills de påbörjar sin första höstflyttning. Det beror i huvudsak på svårigheterna att observera och följa självständiga ungfåglar under denna tid.

Det finns några teorier om vad ungfågarna tar sig för under denna period. Man har bl a förklarat ungfågelrörelserna som en långsamt begynnande flyttning söderut. (Bl a Bent 1953, Pulich 1976.) En annan hypotes är att ungfågarna undersöker sin omgivning för att finna lämpliga revir inför kommande häckningssäsong. (Bl a Adams & Brewer 1981, Morton 1992, Baker 1993.) Ytterligare en förklaring är att ungfågarnas rörelser uteslutande styrs av födotillgången. (Vega Rivera m fl 1998.)

Under sommaren 1998 genomförde jag en studie av ungfåglar från trastsångarpopulationen i Kvismaren. Den huvudsakliga frågeställningen var hur ungfågarna rörde sig i området. Förflyttade de sig systematiskt genom vassarna för att undersöka eventuella framtida revir, eller uppehöll de sig under längre perioder där det fanns tillräckligt

med mat? Jag ville även undersöka var fåglarna provianterade. Upphöll de sig inom de gamla fåglarnas etablerade revir eller utanför dem?

Metod

Undersökningen skedde medelst radiopejling. Till förfogande hade jag sju radiosändare som vägde 0,9 gram vardera. Dessa fästes med lim på trastsångarungarnas ryggar. Sändarnas vikt motsvarade ca 3 % av fåglarnas kroppsvikt. Tidigare studier har visat att små radiosändare inte påverkar fåglarnas beteende. (Se t ex Bensch & Hasselquist 1991a, Vega Rivera m fl 1998.) Under den period sändarna sattes på trastsångarna genomförde de en naturlig ruggning av kroppsfjädrarna. Detta medför att sändarna ganska snabbt ramlar av när fjäderna de sitter på släpper. Det finns därför ingen risk att någon sändare sitter kvar när fåglarna börjar flytta, å andra sidan går det inte att följa en individ mer än i drygt två veckor. Därefter faller sändarna av.

Fyra av sändarna fästes på boungar strax innan de lämnade boet. Det skedde i två kullar i östra Fågelsjön, där två individer per kull försågs med radiosändare på deras tolfte levnadsdag. De tre övriga sändarna användes till ungfåglar, med känt ursprung, dvs födda i Kvismaren, som fångades under den reguljära ringmärkningen vid Valen intill västra Fågelsjön. Det innebär att

Bo Nielsen förbereder en av trastsångarungarna för pejlingsstudien sommaren 1998.

Foto: Patrik Rhönnsd

de vid fångstillfället redan hade företagit kortare förflyttningar från den av oss kända födelseplatsen. Ungfågeln i pejlingsförsöken ringmärktes också med färgringar så att de skulle kunna identifieras om de visade sig.

Pejlingen av trastsångarna började på allvar 3 juli. Varje individ följdes intensivt under minst 30 minuter dagligen, i genomsnitt drygt 50 minuter. Avlyssningen skedde huvudsakligen från kanot, men vid vissa tillfällen även från land. Genom att pejla en stillasittande fågel från olika håll kunde dess position fastställas med några meters noggrannhet.

Resultat

H9-44 och H9-77

Den 25.6 försågs de båda syskonen H9-44 och H9-77 med radiosändare. De var upp vuxna i en kull med fem ungar. Boet var beläget i ett vasstråk ett tjugotal meter söder om Kvismare kanal, vid gränsen mellan östra och västra Fågelsjön. De pejldes från

3.7 till 17.7, då en av sändarna lossnade. Dagen därpå skedde samma sak med den andra. Under de 15 dagar som ungfågeln följdes befann de sig aldrig mer än 10–15 m från boet. De höll ihop under hela perioden, endast under 6 minuter av tolv timmars pejling var de på skilda platser. Fågeln satt oftast stilla, men när de förflyttade sig gick det fort. De flög då snabbt genom vassen till den nya platsen, för att sedan åter vara helt stationära.

H9-00 och H9-11

Två andra syskon utrustades med sändare 1.7. Tillsammans med tre andra ungar var de resultatet av en häckning i den sk dubbelruggen i norra delen av östra Fågelsjön. Pejlingen påbörjades 3.7, då båda individerna höll sig stilla vid boet. Efter endast två dagar hade tyvärr sändaren på H9-00 lossnat och gått förlorad i dybotten, men bevakningen av H9-11 fortsatte. Denna individ höll till vid boet under en veckas tid, för att göra en kort utflykt till andra kanten av vassruggen 9.7. Fågeln stannade sedan vid boet i två dagar. Den 12.7 hade

den gjort en ny förflyttning. Den befann sig då i den stora vassruggen i centrala östra Fågelsjön. De två följande dagarna noterades H9-11 på några olika platser i samma vassområde. Den satt huvudsakligen stilla, men företog vissa snabba förflyttningar. Den 15.7 hade trastsångaren flugit till vassbården längs kanalvallen i södra delen av sjön. Där observerades även delar av den övriga kullen när deras mor matade dem. Tyvärr hade sändaren tappats när pejlingen återupptogs dagen därpå. Den låg då i den ruggen där fågeln uppehållit sig 12–14.7.

Den 16.7 fångades de två första flygga ungfågeln av trastsångare för året under fågelstationens reguljära ringmärkning. De fick då sändare och färgringar.

H9-45

Denna fågel var född 5.6 i "dubbelruggen" i östra Fågelsjön. 42 dagar gammal hade den tagit sig till nätet närmast Källviken, Vallens östligaste nät. Efter att den fått sändaren uppehöll sig fågeln i närheten av märkplatsen under förmiddagen. På kvällen hade den flyttat ut i Källviken. Följande dag hade trastsångaren flugit ända till den stora vassen i östra delen av östra Fågelsjön. Även den 18.7 befann sig H9-45 i samma område, men följande dag var den försvunnen från Fågelsjön. Den 21.7 återfanns den unga trastsångaren i en smal vassbård längs norra kanten av Kvismare kanal. Den satt öster om Söröns södra spets och ca 115 m väster om Fiskingebron. Nästa besök gjordes 25.7, då fågeln var kvar i området men befann sig ca 40 m väster om bron. Där rördde den sig sakta i vassen. Sista noteringen skedde på morgonen 27.7. H9-45 satt då strax öster om Sörön.

H9-97

Den andra ungfågeln som försågs med radiosändare den 16.7, var född 5.6 i Källviken, i vassen intill västra kanten av Åsla-

holmen. I likhet med H9-45 var den 42 dagar gammal, när den fångades i Vallens västligaste nät vid Öbymaden. Efter behandlingen höll den sig stilla i närheten av märkplatsen – så också dagen därpå. Även 18.7 och 19.7 var fågeln stationär i området. Under perioden 20.7–22.7 uppehöll den sig också inom samma område men företog ett par raska, korta förflyttningar vid varje pejlingstillfälle. På kvällen 23.7 hade H9-97 flugit en längre sträcka och satt nu sydväst om Åslaholmen. Där fanns den även följande kväll innan den hastigt flyttade in i Källviken. Den 25.7 hade trastsångaren åter förflyttat sig söderut och satt invid Åslaholmen, för att dagen därpå ha avancerat ytterligare lite söderut. Efter denna kväll var H9-97 spårlost försvunnen.

H9-82

En ung trastsångare som fångades 19.7 namngavs H9-82 och utrustades med den sista radiosändaren. Fågeln var kläckt i Källviken den 3.6 och fångades på Vallens, i nätet närmast boet, 46 dagar senare. Den 19.7 och 20.7 var fågeln stationär nära märkplatsen, medan den hade flyttat lite österut längs Vallens 21.7. Just denna sändare var mycket svårpejlad, vilket innebar att positionsbestämningen blev något osäker. Den 22.7 hade fågeln förflyttat sig till området söder om Åslaholmen, nära gränsen mellan östra och västra Fågelsjön. Dagen därpå fanns den inne i Källviken, nära det gamla boet, för att ytterligare en dag senare ha flyttat sig en längre sträcka åt sydväst. Den befann sig nu i en av de större ruggarna mitt ute i västra Fågelsjön. Den 25.7 flög den söderut till vasskanten vid vallen mot Kvismare kanal. Där fanns H9-82 också 26.7, men var försvunnen följande dag.

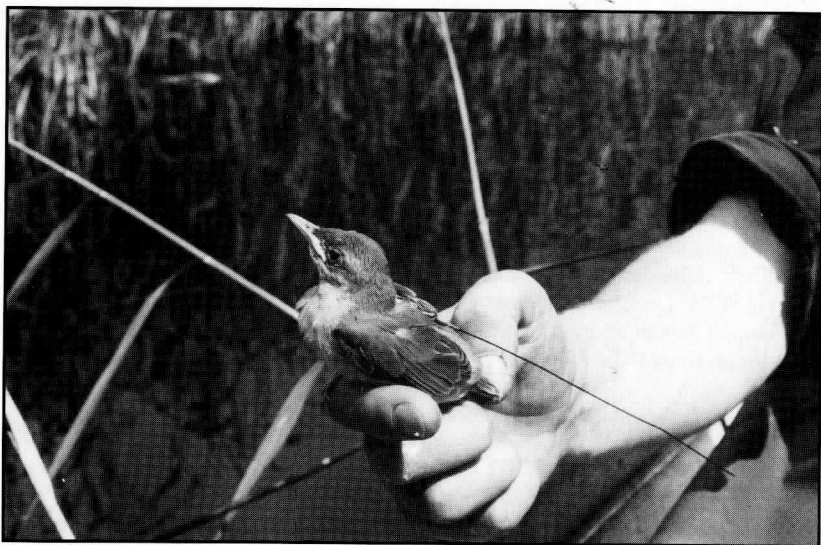
Efter att de tre ungfågeln försvunnit, eftersöktes de regelbundet i Fågelsjön, Rysjön och längs kanalen från Fiskinge till Segersjö. Så skedde i en dryg vecka utan att någon återfanns.

Diskussion

Pejlingen fungerade i princip väl och fåglarnas position kunde fastställas förvånansvärt exakt.

Det är intressant att notera skillnaden i uppträdande mellan H9-11 respektive H9-44 och H9-77. De försågs alla med sändare när de var tolv dagar gamla. H9-44 och H9-77 hade fortfarande inte gjort några längre oberoende rörelser från boet, när pejlingen avslutades. De var då 36 dagar gamla. H9-11 övergav däremot boet redan

vid 23 dagars ålder. De båda syskonen H9-44 och H9-77 matades ofta åtminstone fram till dag 25. När de var 27 dagar gamla började deras mor bygga ett nytt bo ca 30 m från det gamla. Där lade hon sedermera en andra kull. Det innebar att föräldrarna stannade länge i området. Antagligen påverkade detta H9-44 och H9-77, som ju aldrig noterades lämna området. Att H9-11 förflyttade sig från boet i ett relativt tidigt skede skulle kunna förklaras av att modern inte lade någon andrakull.

En av trastsångarens boungar har just fått sin sändare apterad. Ett litet område på ryggen klipps fritt från fjädrar för att sändaren ska kunna fästas.

Foto: Martin Stervander

Ungfågelnas rörelsemönster liknade varandra. Genomgående gällde att fåglarna var helt stationära under långa perioder, med stationära menas här att de satt tämligen stilla. Om de rörde sig vid födosökning var det inom ett område mindre än två till tre meter i diameter, den minsta sträcka som kan detekteras vid en pejling. Såväl korta som längre förflyttningar skedde snabbt. De tog sig alltså fram i vassen genom att

flyga, med endast ett par undantag. Detta kullkastar funderingarna om att ungfågeln långsamt och systematiskt skulle undersöka områdena i sjön. Enligt pejlingsresultaten verkar deras rörelser inte vara särskilt heltäckande. De besökte med största sannolikhet aldrig alla delar av sjön innan de gav sig av. Detta talar onekligen mot tesen om att ungfågeln rekognoscerar området för att finna lämpliga framtida revir.

Jag kunde notera att ungfåglaorna till största del födosökte utanför de befintliga trastsångarreviren. Detta mönster stöder hypotesen att det inte är födotillgången som avgör om ett revir är bra eller dåligt. I stället är födan jämnt fördelad. Då borde de självständiga ungfåglaorna snarast söka föda utanför reviren för att undvika konkurrens från de gamla fåglarna, vilket de också gjorde. Trastsångarnas revir i Fågelsjön har i princip varit konstanta sedan artens invandring i början av 1980-talet. Även etableringsordningen har varit nästan konstant sedan dess. Vissa områden är alltid särskilt attraktiva medan andra aldrig tas i bruk för häckning. (Bensch & Hasselquist 1991b.)

Ett antal försök har gjorts för att utvärdera vilka kvalitéer som avgör ett revirs lämplighet. Graden av lämplighet har inte kunnat förklaras med varierande födotillgång (Bensch opubl), ett resultat som även denna studie stöder. Man kan dock dra slutsatsen att födotillgången måste ha varit god, då de pejlade individerna nästan uteslutande höll sig stilla. De noterades nästan aldrig proviantera genom att aktivt ta sig fram i vassen för att finna föda.

Teorin om en långsamt begynnande flytt-

ning söderut kan heller inte stödjas av denna studie. Inga sådana tendenser observerades. Tvärtom försvann ungfåglaorna plötsligt från området. Det är mycket intressant att både H9-97 och H9-82 noterades på kvällen 26 juli, för att vara försvunna på förmiddagen 27 juli. Även H9-45 försvann från Fiskingebro denna dag. Innebär det att vissa dagar är lämpligare än andra för att flyga längre sträckor? Vilka förhållanden beror det i så fall på? Kan "rusher" med ovanligt stor nätfångst vid ringmärkning förklaras med sådana gynnsamma tillfällen för längre förflyttningar?

Många frågor är obesvarade. För att komma till större klarhet hoppas jag kunna fortsätta studien under sommaren 1999. Med den gångna sommarens erfarenheter i ryggen kan förhoppningsvis kompletterande fakta och nya resultat erhållas.

Slutligen vill jag tacka Bo Nielsen och Staffan Bensch för hjälp med fältarbetet samt för tips och råd under både fältarbetet och efterbearbetningen. Tack också till fågelstationspersonal och vänner som ställt upp och hjälpt till med praktiskt arbete i fält.

Referenser

- Adams, R. J., Brewer Jr. & Brewer R. 1981. Autumn selection of breeding location by Field Sparrows. *Auk* 98:629-631.
- Baker, R. R. 1993. The function of post-fledging exploration; a pilot study of three species of passerines ringed in Britain. *Ornis Scandinavica* 24:71-79.
- Bensch, S. & Hasselquist, D. 1991a. Avslöja äggjuven! Fåglar i Kvismaren, 6:23-26.
- Bensch, S. & Hasselquist, D. 1991b. Territorial infidelity in the polygynous Great Reed Warbler *Acrocephalus arundinaceus*: the effect of variation in territory attractiveness. *Journal of Animal Ecology* 60:857-871.
- Bent, A. C. 1953. Life histories of North American Wood Warblers. *U.S. Natl. Mus. Bull.* No. 203.
- Morton, M. L. 1992. Effects of sex and birth date on premigratory biology, migration schedules, return rates and natal dispersal in the mountain White-crowned Sparrow. *The Condor* 94:117-133.
- Pulich, W. M. 1976. The Golden-cheeked Warbler: a bioecological study. Texas Parks and Wildl. Dept., Austin, Texas.
- Vega Rivera, J. H., Rappole, J. H., McShea, W. J. & Haas, C. A. 1998. Wood Thrush postfledging movements and habitat use in Northern Virginia. *The Condor* 100:69-78.